

Schuld en verantwoordelijkheid

Mensenrechtenadvocaat Michael Sfard worstelt met het recht in Israel

Al 25 jaar probeert mensenrechtenadvocaat Michael Sfard het lot van Palestijnen die lijden onder Israels bezetting, te verlichten. Het plaatst hem voor grote juridische en morele dilemma's. Samenwerken met de autoriteiten in een rechtssysteem dat verantwoordelijk is voor dit lijden, of niet? Sfard schreef er een boek over, *The Wall and the Gate: Israel, Palestine, and the Legal Battle for Human Rights*.

Rick Meulensteen

Op zondag 21 maart 1965 verzamelden achtduizend mensen zich in Selma, Alabama, een plaats diep in het zuiden van de Verenigde Staten. Het waren de jaren van de burgerrechtenbeweging, het streven naar gelijke rechten voor zwarte Amerikanen. Campagnes van zwarten om hun stemrecht op te eisen hadden geleid tot een gewelddadige reacties van de witte bevolking, en tot buitensporig politiegeweld. Voor de demonstranten was de maat vol. Martin Luther King, en velen met hem, besloten tot een statement: een mars van Selma naar Montgomery, de hoofdstad van Alabama. Een van de deelnemers was een rabbijn, Abraham Joshua Heschel, een Holocaust-overlevende, geboren in Polen.

Heschel beleefde de mars, zo schreef hij later, als een 'religieus moment'. 'Mijn benen waren aan het bidden,' zei hij tegen zijn dochter. Voor Heschel was steun voor de burgerrechtenbeweging historisch beladen: als jood had hij meegemaakt wat het betekent om als minderwaardig te worden gezien en behandeld.

Maar het was niet alleen die herkenning die hem naar Selma bracht. Het was ook een verantwoordelijkheid die hij moest nemen als witte Amerikaan, zo zei hij later. Hoezeer Heschel als persoon, de rassensegregatie ook verfoeide – als witte Amerikaan was hij onderdeel van een systeem dat haar in stand hield. En dat maakte hem medeverantwoordelijk.

Het is een opvatting die gedeeld wordt door mensenrechtenadvocaat Michael Sfard – zoon van Poolse joden die eind jaren zestig van de vorige eeuw in Israel arriveerden. Vervang witte Amerikaan door Israeli, en zwarte Amerikaan door Palestijn, en er is sprake van een duidelijke parallel, aldus Sfard.

Collectieve verantwoordelijkheid

'Heschel maakte onderscheid tussen schuld en verantwoordelijkheid. Schuld is iets persoonlijks. Het vloeit voort uit wat je zelf gedaan hebt, je hebt zelf direct bijgedragen aan het lijden van een ander. Verantwoordelijk zijn is daarentegen een morele kwestie. Sommigen hebben schuld aan de bezetting van de Palestijnse gebieden, maar als Israeli's, als collectief, hebben wij allen een verantwoordelijkheid. Die verantwoordelijkheid wordt ons, als Israeli's, opgelegd, omdat we als collectief handelen ten aanzien van een ander collectief, de Palestijnen. En dit Israelische collectief, dat intern weliswaar dissidente stemmen en weerstand tegen de bezetting kent, treedt uiteindelijk wel als één entiteit op. Wat ik daarmee bedoel? De bezetting is niet iets dat wordt gedragen door maar een deel van de Israelische samenleving. Alle Israeli's dragen bij en krijgen er iets voor terug. Ik geef het collectief mijn vaardigheden, mijn geld. Ik krijg er onderwijs voor terug, en andere dingen.'

Ter illustratie: met de belasting die hij betaalt, wordt de bezetting mede in stand gehouden. En dat maakt Sfard, of hij wil of niet, verantwoordelijk voor wat er met de Palestijnen gebeurt, net als iedere andere Israeli.

Het is dit gevoel van collectieve verantwoordelijkheid waardoor Sfard een paar jaar geleden de pen heeft opgepakt. Hij kreeg een sterke behoefte op papier te zetten wat hij in zijn jaren als mensenrechtenadvocaat had opgestoken over het juridische regime van Israel in de bezette Palestijnse gebieden. Een regime dat hem, als advocaat, constant voor juridische én morele dilemma's plaatst.

Een van die dilemma's die hem uiteindelijk aanzette om het boek te schrijven, was de aanleg van de Afscheidingsmuur. De Muur, volgens Israel bedoeld om zelfmoordaanslagen tegen te houden, maar volgens Palestijnen vooral bedoeld om Palestijns land te annexeren, leidde tot de confiscatie van een groot arsenaal aan

Familieleden van een opgepakte Palestijn verzamelen zich bij een militaire rechtbank op de Westelijke Jordaanoever.

Palestijnse landbouwgrond. Sfard wierp zich op als advocaat van Palestijnse boeren, die naar het Israelische Hoogge-rechtshof stapten om gedaan te krijgen dat zij toegang konden houden tot hun landerijen.

Sfard had herhaaldelijk succes. Hoewel, het is maar wat je succesvol noemt. ‘Ik wist verschillende keren het parcours van de Muur te verleggen, waardoor de confiscatie van Palestijnse landbouwgrond voorkomen werd. Dit had echter wel tot gevolg dat het verlegde parcours door het Hof “gelegaliseerd” werd, én dat ik daar als advocaat dus aan meewerkte. Vanuit juridisch oogpunt ben ik überhaupt tegen de aanleg van de Muur.’ Door zijn cliënten te verdedigen bij het Hof, erkende hij echter dat de Muur een realiteit was.

Collaborateur

Het gaf Sfard soms het gevoel een naïeve collaborateur te zijn van de bezetting. Hij boog mee met het juridische regime van Israel in de bezette Palestijnse gebieden om zijn Palestijnse cliënten tenminste nog iets van juridische bescherming te kunnen bieden, maar voorzag het regime daarmee ook van een bepaalde legitimiteit. Een legitimiteit die volkomen

onterecht is, volgens Sfard.

Met steun van de *Open Society Foundation*, van de joods-Amerikaanse miljardair Georges Soros, kon Sfard tijd vrij maken voor het schrijven van een meer dan 500 pagina’s tellend boek over het juridische regime in de bezette gebieden. *The Wall and the Gate: Israel, Palestine, and the Legal Battle for Human Rights*, is een ontluisterend boek over rechtspreken in een werkelijkheid van diep onrecht. Aan de hand van een groot aantal zaken waarbij Sfard betrokken is geweest – het verlenen van juridische bijstand aan boeren, studenten, huiseigenaren, activisten – probeert hij een antwoord te formuleren op het dilemma dat werken in het rechtssysteem van een land dat de mensenrechten op zo’n grote schaal schendt, met zich meebrengt.

‘Werken in de rechtbanken van diegene die je beschuldigt van rechtenschendingen is complex. Je kunt stellen dat we meebuigen met een definitie van “rechtvaardigheid” die door de bezettende macht bepaald wordt. Aan de andere kant is het Israelische rechtssysteem ook weer het enige dat een oplossing kan bieden voor rechtenschendingen waar individuele Palestijnen mee te maken krijgen. Al jaren voert de Israelische mensenrechtenbeweging hier een fel de-

bat over: moeten we wel of niet meewerken met de militaire autoriteiten, met de regering, met het militaire rechtssysteem? Is het slim of juist niet?’

Sfard beschrijft in zijn boek hoe in 2007 de maat vol was en de advocaten van tien verschillende mensenrechtenorganisaties die actief zijn op de Westelijke Jordaanoever en in de Gazastrook – onder wie hijzelf – besloten een boycot in te stellen tegen het Israelische Hoogge-rechtshof. ‘We hadden het gevoel dat de zaken die we aanhangig maakten bij het Hof meer kwaad dan goed deden voor de algehele positie van de Palestijnen in de bezette gebieden. Dat was niet gebaseerd op een grondig onderzoek. Het was een onderbuikgevoel. Het was onze eerste, en tegelijk ook onze laatste poging, om op deze manier een statement te maken.’ De boycot hield geen stand.

Militaire politie

Twee jaar geleden besloot Israels voornaamste mensenrechtenorganisatie, *B’Tselem*, de samenwerking met de militaire politie stop te zetten. Aan de basis van dat besluit lagen dezelfde bezwaren als die van Sfard over samenwerking met het Hooggerechtshof en het militaire

rechtssysteem. Volgens B'Tselem worden er nauwelijks onderzoeken ingesteld door de militaire politie naar incidenten waarbij Palestijnen gewond raken of zelfs gedood worden. Zoals bijvoorbeeld het onderzoek naar de dood van de 15-jarige Mahmoud Badran, om het leven gekomen door Israelische kogels op een warme juni-nacht in 2016 terwijl hij nietsvermoedend bij een vriend in de auto zat. De politie stelde een onderzoek in, maar anderhalf jaar later lijken de betrokken instanties geen moeite te doen om degenen die verantwoordelijk waren voor Mahmouds dood, ter verantwoording te roepen.

‘Het dilemma van B'Tselem herken ik als juridisch adviseur bij mensenrechtenorganisatie *Yesh Din* (Er is een wet), waarvoor ik regelmatig Palestijnen bijsta die slachtoffer zijn geweest van geweld door Israelische militairen of kolonisten. Toch zou ik, op dit moment, niet het besluit nemen de samenwerking met de militaire autoriteiten stop te zetten, hoezeer ik ook B'Tselems besluit respecteer. Er is nu geen alternatief. En zolang Palestijnen aan mij vragen hun zaak voor te leggen aan het Hof of de militaire rechtbanken, doe ik dat. Er zit ook een voordeel aan. Na al die jaren binnen het militaire rechtssysteem gewerkt te hebben, kennen wij hun manier van werken. We kennen hun zwaktes. We komen, door samenwerking, steeds meer over hen te weten.’

Complimenten

De discussie over het wel of niet samenwerken met het militaire rechtssysteem beperkt zich niet alleen tot de vraag of er wel of geen recht wordt gesproken, en of er niet juist legitimiteit wordt verschaft aan een mechanisme van juridische onrechtvaardigheid. Israel gebruikt zijn rechtssysteem namelijk ook maar al te graag om een beeld van zichzelf te schetsen als ‘barmhartige’ bezettingsmacht. Sfard legt uit dat hij en zijn Israelische collega’s uiteindelijk wel toegang hebben tot een rechtssysteem waar regels en wetten gelden, waar min of meer recht wordt gesproken. En dat de autoriteiten zich daar ook bewust van zijn. ‘De enige complimenten die advocaten van regeeringszijde krijgen zijn complimenten

over “de goede vertegenwoordiging” – wij dus – waar de Palestijnen aanspraak op kunnen maken. Ik weet dat in het buitenland nogal eens wordt gedacht: als al die progressieve advocaten van B'Tselem, of *Yesh Din*, of andere mensenrechtenorganisaties toegang hebben tot het Hooggerechtshof, dan zal dat hele rechtssysteem in de bezette gebieden zo slecht nog niet zijn. Ik kan je vertellen: ik heb dit boek van 500 pagina’s geschreven om duidelijk te maken dat dat systeem totaal verrot is.’

Sfards boek is afgelopen januari verschenen – in het Engels. Een Hebreeuwse versie verschijnt pas in juni. Het verklaart waarom de mensenrechtenadvocaat nog maar weinig reacties heeft ontvangen van collega-juristen in Israel. ‘Hoe wel ze echt wel Engels kunnen lezen,’ zegt hij lachend. Ook het OM, de rechtbanken en het Hooggerechtshof hebben nog niet gereageerd. Wél heeft Sfard reacties ontvangen vanuit academische hoek. Die zijn overwegend positief. Dat is overigens niet verrassend, aldus Sfard. ‘Ik denk dat je wel kunt stellen dat het overgrote deel van de hoogleraren in de rechten in Israel die zich bezighouden met internationaal recht, mensenrechten, noem maar op, tegen de voortdurende bezetting zijn. Een meerderheid vindt dat Israel het internationale recht schendt.’

De afgelopen jaren ziet Sfard, mede door de aanhoudende kritiek door mensenrechtenorganisaties, maar ook door een verschuiving in het politieke debat, het imago van het Hooggerechtshof veranderen. De goede naam die het Hof nog had in de jaren tachtig en negentig, toen mensenrechtenorganisaties verschillende overwinningen behaalden bij het Hof (zoals de inperking van marteling), is tanende. ‘Ik denk dat het Hof steeds minder gezien wordt als het progressieve Hof dat het vroeger was – hoewel sowieso wat is aan te merken op dat beeld – en steeds meer gezien wordt als nationalistisch en conservatief. Het heeft ingeboet aan statuus. Ik hoop dat de internationale gemeenschap dat ook gaat inzien. Dat men het Hof meer en meer gaat beoordelen op wat het daadwerkelijk doet, het recht dat het daadwerkelijk spreekt, dan op het aura dat er omheen hangt. Je moet daarbij ook weten dat

het Hof zich bewust ‘verlicht’ probeert te positioneren, door ‘gunstige’ uitspraken in het Engels te vertalen, en andere uitspraken, die tegen dat beeld ingaan, niet.’

Optimisme

Een nationalistischer en conservatiever Hof, een politiek debat waar Palestijnse rechten amper een rol spelen. Genoeg om pessimistisch over te zijn. Maar niet wat Sfard betreft. De vraag of de bezetting, en daarmee het onrechtvaardige rechtssysteem, ooit zal ophouden, is geen kwestie van optimistisch denken. ‘Nee, het gaat gebeuren,’ stelt de advocaat. Maar wat gebeurt er tot die tijd? ‘Dat vind ik een moeilijke vraag om te beantwoorden,’ zegt Sfard met een frons op z’n voorhoofd. ‘Er zijn zoveel variabelen om rekening mee te houden. Wat er gebeurt in het Witte Huis, wat er gebeurt in Europa, wat er nu staat te gebeuren met Netanjahoe en zijn corruptieonderzoek. Het heeft allemaal zijn weerslag op wat er in de bezette gebieden gebeurt. Wat ik in ieder geval wél zie, is dat het gesprek in Israel over de Palestijnse gebieden de afgelopen jaren is verschoven van bezetting en kolonisatie, naar annexatie en apartheid. Maar of die trend wordt voortgezet, is afhankelijk van de verdere politieke ontwikkelingen. Wie wordt de opvolger van Netanjahoe? Zal het iemand uit de pro-kolonistenhoek zijn, extreemrechts, of zal het een verzoener zijn, die bruggen probeert te slaan met centrumlinks?’

Wat de toekomst ook moge brengen, Sfard gaat door met wat hij doet. ‘Kijk, de mensenrechtenbeweging zal niet op eigen kracht de bezetting tot een einde brengen. Maar ik geloof graag dat wij een belangrijke spil zullen zijn in dat proces. En als er dan genoeg mensen opstaan om die bezetting echt tot een einde te brengen, dan zal onze inzet beloond worden.’